

40 ANYS DE L'ARXIU COMARCAL DEL BAIX EBRE

Els documents singulars

Albert Curto Homedes

Els fets

Si un fet caracteritza els diferents fons de l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre, és la importància conjunta de la documentació. L'excepcionalitat, per exemple, del fons de l'Ajuntament de Tortosa no ve determinada tant per la singularitat de documents isolats (ja que en este sentit, tot ho són) sinó precisament per la conservació quantitativa de les sèries històriques que es complementen orgànicament. Això també ho podem corroborar amb els fons notarial i amb d'altres. Per regla general, hi ha una equitat que posa en un mateix o semblant nivell cadascun dels elements documentals dipositats.

D'altra banda, cal recordar-ho, la unitat del document arxivístic, a diferència del bibliogràfic, el fa, per la seua pròpia naturalesa, singular. Això no obstant, també és cert que hi ha documents que destaquen per sobre dels altres, bé siga per la seua antigor, transcendència o identitat. Es tracta de referents especialment ponderats que, en certa manera, són les joies de tot el conjunt. Per a il·lustrar-ho millor, posarem alguns exemples. *La Carta de Poblament de Tortosa*, atorgada pel comte Ramon Berenguer IV el 1149, de la que es conserva una còpia autèntica del

1158, a part de ser el document fundacional de la nova etapa tortosina (amb la incorporació de la societat cristiana), fonamenta les bases dels privilegis i del nou sistema polític i social i, al mateix temps, posa les bases del mateix arxiu, en ser, a més, el document més antic que tenim.

El còdex manuscrit en pergami

dels *Costums de Tortosa*, del darrer terç del segle XIII és també una pedra angular de l'Arxiu. Es tracta del cos jurídic que va regir la ciutat i territori fins al segle XVIII. La seua contundència, el seu magnífic estat de conservació i la seua capitalitat li confereixen un lloc destacadíssim dins de tot el conjunt documental,

L'opinió

Enric Querol Coll
Filòleg i investigador

L'Arxiu no perd ocasió d'augmentar el seu corpus bibliogràfic mitjançant la compra puntual d'exemplars que sorgixen en el mercat del llibre antic o també per les cessions de particulars. El 2019 va sorgir una ocasió única i, potser, irrepetible: l'oferta de venda, per part d'una branca col·lateral d'una antiga nissaga tortosina, d'una còpia de l'obra estandard del renaixement literari català, és a dir, *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, de Cristòfol Despuig. Aquest text, redactat el 1557, no fou publicat en el seu temps. Perdut l'original de Despuig, Fidel Fita va publicar el text, el 1877, prenent com a base una còpia en poder de la família Salvador-Navàs, de Tortosa. Perdut també aquest manuscrit, l'únic testimoni íntegre conegut, públicament, era el Ms. B-20 de la Biblioteca de l'Arxiu Municipal de Barcelona. L'adquisició d'aquest nou testimoni, esgallat, potser, de l'antiga biblioteca dels Gil de Federich, és una gran notícia tant per la seva raresa com per la qualitat del text.

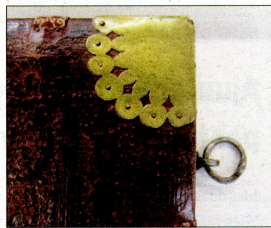
essent, com és, un referent de la història del dret i de la llengua catalana. En este apartat també cal incloure el *Llibre de les Constitucions de Catalunya*, de gran bellesa i d'importància contingut, compilació feta el 1430 i que recull les constitucions catalanes aprovades en les diferents sessions de les Corts. La prestància d'estos elements únics ve corroborada, entre altres aspectes, per haver estat reclamats per a ser exposats en potents exposicions d'àmbit català. Dins d'esta categoria no costa ubicar la còpia recentment adquirida de l'obra de Cristòfol Despuig, els *Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa* o el fragment del *Llibre del Pastoret*, text per antonomàsia de l'àmbit ramader d'estes terres i del Maestrat.

Pel mateix criteri, també podríem incloure documents potencialment rellevants com el darrer dietari anotat per Marcel·lí Domingo, a on relata el seu estat anímic en els seus darrers moments de vida o el seguit de privilegis reials mitjançant els quals s'atorgaven concessions i prerrogatives cabdals per al desenvolupament de la ciutat de Tortosa i terme, com pogué ser la facultat, durant l'edat mitjana, de celebrar fires o tenir una llotja.

El detall

De sempre, en la majoria dels orígens i organitzacions dels arxius, solia existir aquell document que destacava per sobre dels altres i del qual se'n tenia una especial atenció, bàsicament per la rellevància del seu contingut. A fi de no confondre'l amb altres exemplars, el volum que tenia un caràcter especial solia tenir un color distintiu amb què era conegut i identificat, d'aquí que en molts llocs existissen i encara se'n conserven, per exemple, els llibres verds o els llibres vermells, que solien ésser còdexs que registraven els diferents privilegis o altres documents d'un interès concret.

Per un altre costat, no era estrany que hi hagués el que es coneixia com a Llibre de la Cadena, aquell que, per a evitar sostraccions o pèrdues, es trobava lligat i fixat a un lloc amb una cadena de ferro. D'esta manera s'aconseguien dos objectius: podia ser consultat fàcilment, però alhora no podia ser traslladat, amb el risc que això comportava. A l'antic arxiu de Tortosa també n'hi havia i això que els documents ja solien estar protegits si tenim en compte que el mateix armari històric venia a ser una mena de caixa fort. Més enllà de les pèrdues per negligència, cal tenir present que el desig per fer-se amb peces especialment valuoses és un símbol inequívoc de la condició humana.

L'interès

Els documents singularitzats no només tenen el valor documental intrínsec per la informació que contenen sinó que esdevenen, per si mateixos, un atractiu com a objectes museïtzables, d'aquí que alguns d'estos elements hagen estat motiu d'interès per a formar part de diferents exposicions, a fi de mostrar-se (amb les degudes mesures de protecció, conservació i transport), a un públic general i especialitzat com peces testimonials d'un passat a difondre. Per posar uns exemples, cal dir que el 2005 el *Llibre de les Constitucions de Catalunya* va formar part de l'exposició *El Parlament de Catalunya. Història i Futur* i entre el març i juliol de 2017 va figurar el *Llibre de les Costums*, entre destacades peces museístiques i arxivístiques, en la també organitzada pel Museu d'Història de Catalunya *Templers. Guerra i religió a Europa de les croades*. Altres documents singulars dipositats a l'Arxiu han estat sol·licitats en altres ocasions per formar part dels elements expositius de les més variades mostres, com la de *Creuar l'Ebre. Dels passos de barca al pont Penjat*, el 2006, la *Represa i avançada artística i literària, 1949-1969*, el 2003, la de *Lux Dertosae*, el 2004 o una exposició sobre Blasco de Alagón, organitzada per la Universitat Jaume I, el 2008.

No es pot negar, per tant, este altre vessant del patrimoni documental com a element didàctic i atractiu que no desmereix, ans al contrari, en les programacions expositives dels museus i dels arxius.